

ÉVFORDULÓK

Háromszáz éve kezdték meg a pásztói cisztercita rezidencia építését

Az írás apropóját 2015-ben két jeles évforduló is adta. Az egyik az, hogy 1715-ben, éppen 300 esztendeje kezdték el építeni az új kolostort, ami a ma is álló épület alapjául szolgált, hiszen a későbbiekben ezt bővítették ki.¹ A másik évforduló közelebb esik napjainkhoz, a nemzetközi hírű zenetudós, Rajeczky Benjamin 70 éve, 1945-ben kezdte meg pásztói szolgálatát.² Az utolsó pásztói perjel zürzavaros időkben vette át a hivatalát, de ezután egészen haláláig szorosan kötődött Pásztóhoz. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint a tény, hogy 1989-ben a városban hunyt el és végső nyughelye is a pásztói Szent Lőrinc-plébániatemplom atleplomában található.

Pásztó életében a ciszterciák szerepe elvitathatatlanul fontos volt sok évszázadon át. A pásztói ciszterci apátságot 1190-ben alapították.³ A középkori település életében természetesen nagy szerepet játszott a szerzetesrend, azonban a török idők viharai az apátság romlásához vezettek. A kettős királyválasztást követően Lukácsot, az utolsó középkori apátot Szapolyai János elűldözte Pásztóról, a rendtagokat pedig 1544-ben a törökök ölték meg, illetve üldözték el. Ekkor gyújtották fel az apátság épületét is, ezzel gyakorlatilag véget ért a középkori apátság története. Ma ezekről az időkről a romkert tanúskodik, amit Valter Ilona vezetésével 1965-ben kezdtek el feltárni, s ezzel a mai Pásztó egyik jelentős műemlékét hozták létre.

Írásunk apropóját azonban egyértelműen az 1715-ben kezdődött építkezés adja, ezért célszerű röviden áttekinteni a közvetlen előzményeket. Történetünk 1702. november 6-án kezdődött, amikor Nezorin Flórián wellehrádi apátot nevezték ki pásztói apáttá. Az ő kinevezését követően természetes volt, hogy a rend ismét birtokba akarja venni a pásztói birtokait és újjá akarja szervezni a rendi életet. Ez azonban nem ment könnyen, a pásztóiak ugyanis tiltakoztak. Az apát által kiküldött Zborka Method rendtagot ugyanis egyáltalán nem fogadta öröm és lelkesedés, hiszen az apátság földjeit a pásztóiak használták és adót sem fizettek. Mi sem mutatja ezt a hangulatot jobban, mint a tény, hogy a rendtagot nem eresztették be az apátság egyébként igen romos és elhagyott épületébe. Az épületet ugyanis láncokkal zárták le.⁴ Az ezt követő években hosszas és bonyolult jogi procedúra zajlott a rend és a pásztói polgárok között. A Rákóczi-szabadságharc idején a rendtagok ismét elhagyták Pásztót és földjeiket az itt lakók elfoglalták, később ez is komoly perekhez vezetett.⁵ E perek részleteit Békefi Remig nagyon pontosan bemutatja, most viszont terjedelmi okokból ettől eltekintünk. A fordulat 1714-ben következett be, ugyanis III. Károly király július 23-án utasította Heves vármegyét, hogy a ciszterciákat támogassák a birtokaik tulajdonjogának visszaszerzésében és a földesúri jogok gyakorlásában.⁶ Nezorin Flórián 1714 júliusában Pásztóra érkezett, s a maga szemével láthatta, hogy jószágkormányzója, Cziganek István igen rossz helyzetben van. Az apát 1715 februárjában Pásztóra küldte Gonczik Pétert, hogy segítse rendtársa tevékenységét. Néhány hét után pedig Cziganek elhagyta Pásztót, helyére Siday Imre érkezett.⁷

Gonczik azzal az utasítással érkezett Pásztóra, hogy állítsa helyre a középkori kolostort. Tudjuk, hogy nagyon hamar, már a Pásztón töltött második napján meg is nézte a romokat, hogy az újjáépítést

¹ *Badál Ede*: A pásztói ciszterci rezidencia. Pásztó Város Önkormányzata, Pásztó, 2003. 23–24.

² *Rajeczky Benjamin*: A pásztói apátság az újkorban 1526–1950. Pásztó Város Önkormányzata, Pásztó, 1991. 55.

³ *Badál*: op. cit. 5.

⁴ *Békefi Remig*: A pásztói apátság története 1702–1814. Budapest, 1902. 4.

⁵ *Varga Lajos*: A pásztói plébánia története. Jel kiadó, Budapest, 2007. 70.

⁶ *Békefi*: op. cit. 15.

⁷ *Badál*: op. cit. 20–21.

megtervezze. Eredeti elképzelése szerint az új épület a romos apátság felújítása lett volna. Ma már tudjuk, hogy a romokból a köveket felhasználták a barokk épülethez és a romok legjobb állapotban lévő részét, a tornyot is beépítették. Ez viszont csupán néhány négyzetméter tesz ki. Gonczik Péter és a wellehrádi apátság levelezése alapján az építkezés folyamata nagyon pontosan rekonstruálható lenne, sajnos azonban a levelek eltűntek.⁸ Szerencse viszont, hogy Békefi Remig még az eredeti levelekből dolgozva írta meg a művét, így az 1902-ben kiadott munkája mára forrásértékűvé vált. A továbbiakban ezt használva ismerhetjük meg az építkezés folyamatát. Gonczik első levele az ügyben 1715. február 24-én kelt, ebben megírja, hogy 5 szobás épületet tervezett a romokon. A kőművest és az ácsot pedig Egerből hozatta volna, ugyanakkor problémaként ír arról is, hogy kevés és rossz minőségű a rendelkezésre álló faanyag. Március 29-én elküldte a tervrajzokat az apátságnak, de a válasz késlekedett. Közben Gonczik tovább dolgozott, megalkudott a mesterekkel és előkészítette a munkát. Az élet azonban közbeszólt, s a romok állapota a késlekedés miatt tovább romlott, ráadásul nem volt megfelelő mennyiségű és minőségű téglá, újakat égetni pedig nem tudtak.⁹

Az új épület építésének megkezdésére egészen augusztusig kellett várni, tehát viszonylag sokáig. A munkálatokat végül 1715. augusztus 27-én kezdték meg. 4 kőműves dolgozott az építkezésen, a helyi katonákat pedig segéd munkásként fogadták fel. Az épületet 5 emeleti szobával tervezték, a földszinten pedig a konyha és a cselédség lakása lett volna. Az építkezés gyorsan haladt, az oldalfalak szeptember 7-én már elég magasak voltak ahhoz, hogy ácsot hozassanak Egerből. Őt azonban drágasága miatt hamarosan el is bocsátották. Végül már 6 kőműves dolgozott az épületen, hogy az minél gyorsabban elkészüljön. Közben anyagi problémák is nehezítették az építkezés folyamatát, Gonczik Péternek kölcsönöskért kellett folyamodnia. Ehhez meg is kapta a szükséges engedélyeket. Egyértelmű volt azonban, hogy a rendház építésével a tél beállta miatt fel kell hagyni. Ráadásul közben kiderült, hogy a tervezésből egyszerűen kifelejtették a pincét, így annak építését is meg kellett oldani. Az építkezést a tél beállta miatt azonban 1715. december 17-én fel kellett függeszteni. A munkálatok folytatását állandóan hátráltatták az anyagi nehézségek, s így lassan haladtak. A következő nehézség 1716 októberében az volt, hogy a kőműves egyszerűen félbehagyta a munkát. Arról nincs információ Békefi munkájában, hogy az építkezést mikorra sikerült befejezni. Támpontot az adhat, hogy 1717. július 16-án még a rendház kéményein dolgoztak.¹⁰ Biztos, hogy ezelőtt az időpont előtt az épületbe nem tudtak beköltözni, tehát legkorábban július vége körül vehették használatba az új rezidenciát. Maga Gonczik 1717 tavaszán már azon gondolkodott, hogy az apátság sörházát bérbé adja, tehát azzal számolt, hogy hamarosan beköltözhet a rezidenciába. Bár a költözés biztos időpontját nem ismerjük, az biztos, hogy a sörházat 1718. július 26-án adták ki.¹¹ Mivel Gonczik Péter ebben a sörházban élt korábban, biztos, hogy ekkor már a rezidencia szolgált lakhelyül. Így tehát annyiban lehetünk biztosak, hogy 1717 tavaszán már közelinek látta az építkezés végét és júliusban már a kéményeken dolgoztak a mesterek. A költözésre eszerint valamikor 1717 júliusának vége és 1718 júliusa között került sor.

A rendház építéséről szóló levélváltásból többnyire csak az építésre vonatkozó adatokat szokták kiemelni, legfeljebb a pénzügyi nehézségek megemlítésével. Békefi munkáját olvasva azonban további érdekes részletekre is rá lehet bukkanni. Az építési költségek előteremtése és a munkaerőhiány mellett más is hátráltatta a munkát. Gonczik leveleiben számos utalás van arra, hogy a pásztóiakkal továbbra is igen rossz a viszonya, rengeteg például a lopás és a különféle károkozás. Erre remek példa lehet az, hogy arról számol be előljáróinak: ruhában fekszik le aludni hónapok óta, mert fél a tolvajoktól és a tűztől, mert egy alkalommal például meggyújtották az apátság szalmáját és kerítését. Ráadásul 1716 tavaszán Pásztón a himlőjárvány is pusztított. Maga Gonczik Péter is megbetegedett, ugyanis május 21-én arról írt, hogy csak az érvágás menthette meg az életét, anélkül bizonyosan a halálát okozta volna a kór.¹² Tekintve, hogy a fekete himlő egyrészt igen nagy járványokat robbantott ki, másrészt igen magas volt a fertőzöttek halálozási aránya. Egészen biztos, hogy ez a járvány is nagymértékben hátráltatta a munkálatok folytatását.

Az előzőekben vázolt építkezéssel azonban még nem készült el a mai formájában ismert ciszterci rezidencia, ehhez még évtizedekre volt szükség. A bővítés pontos ideje nem határozható meg. Az biztos, hogy 1755. november 16-án még az 1717-es állapotoknak megfelelő az épület mérete és belső elosztása. 1762 decemberében ugyanakkor már hét rendtag számára megfelelő lakásról szólnak a jelentések,

⁸ *Badál*: op. cit. 24.

⁹ *Békefi*: op. cit. 72–74.

¹⁰ *Békefi*: op. cit. 75–79.

¹¹ *Békefi*: op. cit. 85.

¹² *Békefi*: op. cit. 84.

A rendház mai, helyreállított állapotában

tehát ekkor már egy nagyobb, kibővített épületről van szó. A kiadásokat átvizsgálva úgy tűnik, hogy az építkezésre 1756 és 1758 között kerülhetett sor.¹³

A kibővített rezidencia már lényegében megfelelt a mai épületnek. Azonban nem kímélték a történelem viharai továbbra sem. II. József döntése a szerzetesrendek feloszlatásáról a cisztercieket is sújtotta. Így a pásztoi ciszterek a török idők után másodszer is elvesztették lakhelyüket. A következő, immár harmadik feloszlatásra pedig a XX. században került sor. 1945-ben a már említett Rajeczky Benjamin került a rezidencia élére. Ő sem volt jobb helyzetben, mint egykoron Zborka Method. Egy gazdasági értelemben gyenge, leromlott rendház élén kellett boldogulnia. Megfelelő földterületet sem sikerült szereznie, mert Pásztó lakosainak túl nagy volt a földigénye, így a rendtagok igen nehéz helyzetben voltak.¹⁴ 1950-ben ismét súlyos döntés született: a rendet feloszlatták, október 15-ig a szerzeteseknek el kellett hagyniuk a rezidenciát, ezzel az épület megszűnt rendházként működni.¹⁵

Az épület tehát nem eredeti funkciójában működött tovább. Az 1950-et követő években használták oktatási intézménynek, sőt, állami hivatali helyiségnek is. Állaga azonban folyamatosan romlott. Az újabb változást a Romkert feltárása hozta, ekkortól egyre nagyobb figyelmet fordítottak az épület és környékének kutatására, így az állagmegóvásra is.

A ciszterciek rendháza ma múzeummként működik. A rendszerváltozást követően a Cisztercita Rend Zirci Kongregációja visszaigényelte az épületet, de múzeum céljára átadta a pásztoi önkormányzatnak. Az együttműködés egyik feltétele volt, hogy mindig legyen olyan kiállítás az épületben, amely a cisztercita rend történetét mutatja be. Ennek köszönhető, hogy a 300 éves épület falai között, ha korlátozottan is, de mindmáig érezhető a ciszterciek szellemisége, bár rendtag Rajeczky Benjamin halála óta nem dolgozik a városban.

Gortva János

¹³ *Badál*: op. cit. 41–43.

¹⁴ *Rajeczky*: op. cit. 55–56.

¹⁵ *Badál*: op. cit. 63.